

GUD

Vad kan man säga? Allt har redan blivit sagt och vi vet bättre än andra generationer att det egentligen är omöjligt att *tala om* Gud, även om det för den troende är möjligt att *tala till* Gud. Ingenting räcker till. Vad tjänar det till att i all oändlighet söka en omöjlig balans mellan den som är och det som jag kan säga om honom? Inte minst därför att den typen av försök förefaller mig så otroligt fel. Jag kan inte börja på en filosofisk utläggning, ty jag är inte filosof och har inte tillgång till de filosofiska redskap som gör en djupanalys möjlig. Inte heller kan jag skriva apologetik. Varför skulle jag försöka bevisa att Gud finns? Även om det lyckades, skulle någon därigenom ledas till att bekänna den levande Guden? Varför skriva en apologetik och för vem? Vilken mening skulle det ha? Om man bevisar att Gud finns precis som vilket föremål som helst kan det bara leda andra till att betrakta honom just som ett föremål. Hur kan man emellertid låta bli att se att det åtminstone inte är en sådan Gud som Bibeln vittnar om? Jag skulle inte heller kunna bedriva defensiv apologetik och bli till en advokat för Gud som rättfärdigar hans gärningar. Det är ju han som rättfärdiggör mig och oss alla! Gud har inte det minsta behov av en försvarsadvokat. Han försvarar sig själv väl nog. Slutligen kan jag inte heller – och detta har kanske att göra med en personlig svaghet – beskriva mina egna upplevelser av Gud. Det tar mig emot att tala om min relation med den Gud jag tror på. Framställningar i Clavels stil, där det till slut är man själv som spelar huvudrollen i någon märklig upplevelse, är olidliga. Jag kan inte acceptera briljerande av detta slag, utan håller mig till Paulus, som bara antyder sina andliga upplevelser och är ytterst diskret beträffande sin intima relation till Herren. Andra talar för honom. Att själv lysa med sina upplevelser är i sista hand att tala om sig själv och inte om Gud. Inte ens Augustinus lyckades helt undvika det.

Till att börja med är det betydligt enklare att säga vad Gud inte är för mig. Han är definitivt inte ett väsen som besitter alla de egenskaper som saknas i min egen natur – lidelselös, orubblig, evig, allsmäktig och så vidare. Allt det där liknar alltför mycket en spegelbild. Han är inte heller ett väsen som besitter alla de mänskliga egenskaper som jag uppskattar, fast i absolut form. Först och främst därför att jag inte har en aning om vad det absoluta är. Absolut rättfärdig, absolut helig, absolut fri, absolut sann... Jag vet inte vad det innebär. Kanske är jag alltför bunden vid historien, för jag kan inte

föreställa mig detta absolut och det jag känner till av rättvisa och frihet gör det omöjligt för mig att lägga till ordet ”absolut.” Det som besvarar mig här är inte antropomorfismen, utan den verkliga, faktiska omöjligheten av att veta vad det är jag talar om. Det är kanske helt enkelt därför att jag står alltför mycket under Feuerbachs inflytande, men denna mänskliga bild av det absoluta eller allt som människan inte har förefaller mig suspekt. Och när allt kommer omkring intresserar det mig helt enkelt inte, vare sig intellektuellt, andligt eller mänskligt talat. Detta är vad som är avgörande för mig. Det spelar faktiskt ingen roll för mig om Gud är lidelselös eller absolut rättfärdig. Det är en mycket subjektiv inställning, men det är min grundinställning. Jag kan lägga till att det traditionella talet om en första orsak eller en Gud som är skapelsekraft inte gör mig mindre sval eller likgiltig. Låt oss säga att ingenting som har att göra med ”filosofernas Gud” intresserar mig. Till min stora (låtsade!) skam måste jag erkänna att jag aldrig har orkat läsa Spinoza. Det intresserar mig inte.

För att gå över till den andra ytterligheten är Gud inte heller vad den översvallande mystiken, eller snarare sentimentaliteten kallar för Kärleken, Livet, Anden och så vidare. Jag menar förstås inte att Gud inte är kärlek eller livgivare eller ande. Vad jag inte tycker om är att orden byter plats. Kärleken är Gud. Man kommer inte undan Cupidon. Under de senaste tjugo åren har man kunnat konstatera bland ungdomarna hur otroligt farlig en sådan formulering är. På samma sätt leder det bara till en banal panteism när man förkunnar att Livet är Gud. Nej, det är varken den kärlek som vi känner till, livet i dess olika former eller anden såsom vi kan uppfatta den som är Gud. Den Gud jag tror på innefattar och summerar dem, men är inte detsamma som de. Kärleken jag upplever i världen ger mig ett vagt återsken av den som jag kallar Gud, den ger också en liknelse, men bara på villkor att jag inte indentifierar dem med varandra. Detta gäller även glädjen vid en födelse och hänförelsen i andliga upplevelser...

Låt oss avslutningsvis säga att Gud naturligtvis inte är ”nödlösningen” som man förklarar allt obegripligt med. Det finns fenomen vi inte kan förklara och för vår egen tillfredsställelss skull skulle vi då visa på Gud som den förklaring, orsak eller anledning som saknas. Ett tillfälligt och enkelt surrogat som försvinner så snart vi kommer på den verkliga orsaken. Som naturligtvis är vetenskaplig! Detta är ett välbekant och ganska dumt resonemang. Jag kan

inte finna något av det slaget i Bibeln, absolut inte något alls. Man kan använda det mot en eller annan filosof eller mot en överdrivet enkel trosuppfattning, men det kan vara mycket högmodigt att tro att vetenskapen har svarat på alla de frågor som människan har ställt sig i Guds namn. Okultiverade och övermodiga vetenskapmän kan inta en sådan attityd, men inte de verkligen stora, i synnerhet nu när vetenskapen sedan tjugo år tillbaka befinner sig i en rejäl kris. Man kan med visst intresse notera att det är när vetenskapen hamnar i kris som vissa teologer, som vanligt ett halvt århundrade på efterkälken, börjar tala med den triumferande vetenskapens röst och förklara hur vansinnigt mycket mark Gud förlorar när vetenskapen rycker fram i all sin härlighet. Man utmålar då Gud som ett vagt andligt väsen. Det måste i vilket fall vara något helt annorlunda än allt det som vetenskapen så småningom skulle kunna begripa. Vad man gör är med andra ord att fullständigt avlägsna Gud från allt som är verkligt i världen. Man gör honom till tunn rök och slutligen, i avsikt att rädda honom, låter man honom helt och hållet försvinna.

För mig är Gud vare sig en nödlösning eller ett fristående bihang. Jag kan alltså bara konstatera hur omöjlig denna uppgift är, ty för mig (liksom för tusentals andra) hör inte Gud vare sig till det man *beskriver* eller det man *visar* eller det man *bevisar*. Vad kan man säga under sådana omständigheter? Det är nästan omöjligt att säga någonting alls, men eftersom jag har lovat att försöka skall jag utveckla två reflektioner av skilda slag.

I.

Det första tankeledet handlar om den för mig centrala övertygelsen att jag inte kan ha en enda, sammanhängande bild av Gud. Jag kan aldrig på ett avgränsande sätt säga att för mig är Gud så här eller så där. Han är detta, men är samtidigt annat och möjligen motsatsen. Jag försöker aldrig åstadkomma en syntes eller en försoning inom ramen för det som jag tror och anser mig förstå beträffande Gud. Med andra ord avstår jag på detta område från all intellektuell koherens. I det jag tror tycker jag mig kunna urskilja tre mycket olika plan.

Först är det det som jag har lärt mig intellektuellt om Gud – det som man har undervisat mig, resultatet av teologers arbete och kyrkans framväxande

samförstånd. Att Jesus är Guds inkarnation, sann Gud och sann människa. Att Gud är skaparen. Att han är tre och en. Att han långsamt har uppenbarat sig. Att han engagerar sig i historien och är återskapare av en ny himmel och en ny jord. Det är ingenting nytt i sig, men jag tror att det motsvarar en djup, relativ sanning om Gud. Jag är förvisso bekant med de problem som finns här, till exempel ifråga om språket som används, men störs inte alltför mycket av det. De flesta frågor man har om detta förefaller mig felaktiga. Vi begår för övrigt ett stort fel om vi tror att frågan om språket är ny. Problemet med ett adekvat språk har förföljt teologerna alltifrån begynnelsen (man behöver bara ser på grälet mellan Eunomios och Gregorios av Nyssa eller universalisternas tvist). Vi har inte kommit med mycket nytt, och kyrkan har måst gå igenom dessa svårigheter för att formulera sin tanke. Vi kan inte bara göra oss av med den gudskänedom som kyrkan har vidarebefordrat. Samtidigt kan vi naturligtvis uppfatta det som att den inte längre angår oss på ett direkt vis idag. Det har gjorts stort väsen om formuleringarnas antropomorfism, deras snävt kulturellt betingade karaktär (att de skulle ge uttryck för en bestämd kulturs trossatser och alltså inte kan anammas av en annan kultur) eller att de skulle vara avhängiga en viss filosofi. Sådana argument förefaller mig lättviktiga och ytliga. Här kan jag naturligtvis inte behandla de olika punkterna på bara några linjer. Allt jag kan säga är att jag har studerat alla dessa kritiska system så gott jag har kunnat och inte funnit att ett enda av deras kritiska analyser håller måttet eller kan övertyga mig. Jag kan inte heller förstå vad man vinner på att ändra ett namn här eller en bild där. Om man säger att man inte skall tänka sig Gud i himlen (däruppe), därför att Gud är ett djup, då har man bara vridit på vägskylten. Det är visserligen inte fel att tala om det Yttersta eller det Obetingade (vilket för mig verkar vara precis samma sak som det klassiska ”icke född”), men det är inte mera rätt än att tala om den Evige* eller det Absoluta. Det är alltså utan minsta problem som jag tar emot fädernas och teologernas lära. Inte allas förstås – jag menar dem som har framställt det som kan betraktas som kyrkans traditionella lära.

Men kan detta vara nog? Kan jag nöja mig med att ta emot ”trons skatt”, väl inpackad och tillräcklig i sig? Om jag nu säger att det inte räcker med att bara skriva under på detta, så är det inte för att alla fram till idag skulle ha tagit miste eller för att denna gudsuppfattning skulle vara förlegad. Inte heller är det för att den skulle vara idealistisk och sakna intresse för oss idag. Nej, det

* ”Den Evige” är den franskspråkiga protestantismens hävdvunna översättning av Guds namn (övers. anm.).

är av två skäl som jag säger det. Det första är att om Gud är Gud kan han givetvis inte vara helt känd, omfattad eller beskriven av något som människan har formulerat. Det finns alltid annat att lära känna, att förstå och att ta emot. Man överskrider all teologi och all gudskännedom. Det är vad den välkända teologiska frasen om ”det ändliga som inte kan omfatta det oändliga” innebär. Vilka ord man än använder kommer man alltid tillbaka till detta. Det andra skälet är av ett helt annat slag. Om Gud är Jesu Kristi Gud, vill han att jag skall fatta ett personligt beslut, ty han upprättar en personlig kontakt. Och detta personliga beslut förutsätter att hela mitt väsen, inklusive intelligensen, är inblandat. Jag kan alltså inte komma undan det svåra mötet med Guds uppenbarelse, den svåra uppgiften att med egna medel ge uttryck för vad som är den personliga relationen till denne Gud. Därmed kan jag inte längre hålla till godo med vad kyrkans tradition säger om Gud; jag kan inte nöja mig med det. Det räcker inte med att ta till mig allt detta; jag måste också vandra min egen, personliga väg och försöka formulera frågan själv.

* * *

Här, på vad som kan sägas vara mitt andra plan beträffande tanken på Gud, stöter jag genast på ett hinder. Det är ett som många teologer har mött, och jag gör det kanske därför att jag tillhör min tid och miljö. Hindret är att om Gud är Gud kan jag inte känna till någonting om honom av mig själv och ännu mindre tala om honom. Han är totalt annorlunda. Annars skulle han inte vara Gud. Eftersom han är totalt annorlunda kan jag inte ens föreställa mig vad det är fråga om. Han är verkligen den Okännbare, eftersom den process genom vilken jag skaffar kunskap hänger samman med ”enheten” i den miljö jag befinner mig i. Jag har varken rätt eller möjlighet till att framställa honom på så vis att jag kan lära känna honom. Vad jag då skulle säga om honom skulle definitivt inte ha med Gud att göra.

Det är precis som problemet med namnet, fast på ett annat plan. I själva sin uppenbarelse visar sig Gud som den Namnlöse, den som ingen kan nämna. Om jag sedan lägger in vokaler i det heliga tetragrammet för att kunna uttala det, så gör jag visserligen vad som behövs för att kunna uttala ordet, men det är inte längre Guds namn! Det är något annat som blir möjligt för mig. I synnerhet en metod förefaller mig helt utesluten, den analogiska. Som bekant finns det en bred fåra inom teologin som har ansett det möjligt att

utifrån vad människan är dra slutsatser om Gud, eftersom människan är Guds avbild. Denna uppfattning har funnit stöd i förkunnelsen att Jesus är Guds fulla och tillräckliga avbild. Dessa två satser bör dock åtskiljas. Med den första av dem är problemet dubbelt. Först och främst har det trots allt skett en separation, ett sammanbrott mellan Gud och människan. Finns Guds avbild kvar i människan efter det sammanbrottet, eller var det så totalt att ingenting i henne längre är intakt och ofördärvat, så att ingen analogi kan överbrygga avgrunden som skiljer Gud från sin skapelse? Därpå frågan om huruvida människan är gudsavbild, och om inte, i så fall vad? Dessa två frågor är omöjliga att svara på, och det gör att man inte kan söka i den riktningen med hjälp av den analogiska metoden.

Denna tendens, som var så stark under medeltiden, har idag ersatts av förkunnelsen att Jesus är sann Gud och att allt vi kan veta om Gud finns i Jesus (Fadern och jag är ett). Vi behöver alltså bara betrakta Jesus för att veta vem Gud är. Utan att märka det glider man över från denna korrekta iakttagelse till att säga: det är alltså onödigt att tala om Gud, onödigt att ställa sig frågan om honom. Det finns ingen Gud i himlen eller bortom Jesus. Det finns bara Jesus, inför oss. I samma veva reducerar man alltså Jesus till att vara bara en föredömlig människa. Om jag betraktar det som grundläggande att Jesus är Gud, kan jag emellertid inte acceptera vare sig hans reduktion till ett mänskligt föredöme eller den belåtna agnostiken beträffande den som han kallar sin Fader.

Det finns ytterligare ett olösligt problem här. Jesus har visserligen sagt: ”den som har sett mig har sett min fader”, men i och med och i samma mån som han säger detta förutsätter han inte Faderns utplånande, utan hans avstånd. Vad han säger betyder varken, ”det finns ingen Fader”, eller, ”bry er inte om det här, utan förbli lugnt agnostiska.” Fadern är förvisso den som till fullo uppenbarar sig i Jesus, men det rör sig om hans uppenbarelse och inte nödvändigtvis om hans väsen. Det är Fadern som riktar en fråga till oss i Jesus. Men samtidigt är det Fadern som utkorar denne Jesus som Messias (jag är dock inte adoptionist!). Svårigheten som vi här inte längre kan undvika är helt enkelt: vad är det Jesus uppenbarar av Gud? Detta är ett problem som helt enkelt sopas undan av dem som betraktar Jesus enbart som en beundransvärd man och en fullkomlig människa, på samma gång som en politisk gestalt, folkens och de fattigas befriare. Det är bra att minnas att man då också sopar

undan kristendomen. Det är svårt att se varför man skulle vara så passionerat engagerad i en historisk figur som Jesus, låt vara intressant. Han har sin plats bland de religiösa hjältarna, ingenting mer.

Problemet debatterades länge på medeltiden under namnet ”de två naturernas problem.” Vad i Jesus är egentligen Gud? Ett lika olösligt problem som det vi ställer oss här: ”vem är Gud?” eller ”vad är Gud?” Det enda jag ser här är på nytt omöjligheten av all kännedom. Men Jesus talar i alla fall om för oss att Gud är Fadern (låt oss bara se upp för analoger här också). Jag tror alltså att vi håller i två ändrar av repet, medan resten försvinner i mörkret. Å ena sidan är Gud definitivt okännbar. Han är bortom allt jag kan förstå eller vara, han är fullkomligt dold, den totalt Annorlunde om vilken jag inte kan säga någonting. Å andra sidan är han Fader. Jag skulle kunna göra som Barth här (något jag är ganska nöjd med) och säga att det är därför att han är totalt annorlunda som han är Fader och därför att han är Fader som han är totalt annorlunda.

* * *

För en kristen som är van vid att läsa Bibeln är det emellertid omöjligt att nöja sig med detta. Vägen tillbaka till Gud via intellektet må väl vara stängd och oframkomlig, men vi lever av övertygelsen att denne Gud, som är utom räckhåll för våra ansträngningar och insikter, uppenbarar sig för oss. Han ger oss en uppenbarelse av sig själv; han har avslöjat något av sig själv genom sina verk. Han ger sig förvisso till känna ansikte för ansikte, han blir aldrig känd annat än i sitt fria val att *hic et nunc* uppenbara sig. Vi kan aldrig lära känna vare sig väsendet eller djupet. Framför allt är det som vi kan fatta av denna uppenbarelse aldrig någonting bestående. Med andra ord uppenbarar sig Gud *hic et nunc* på det sätt som den rådande mänskliga situationen nödvändiggör. Följaktligen sker det inget metafysiskt avslöjande (vi fångar aldrig Guds väsen) och det är inte heller möjligt att samla ihop fragment som Gud har uppenbarat än för den ene, än för den andre, och sätta ihop dem som en pusselbild. Ett sådant tillvägagångssätt (som ofta har använts!) visar i själva verket bara att man ingenting har förstått om uppenbarelsen. Det är ju bara ett nytt försök att på detta vis få grepp om Guds väsen, fast det som har blivit oss givet att se enbart är hans verk. Mose ser inte Gud i den brinnande busken. Han ser den brinnande busken och vet att det är ett tecken som Gud

ger honom. Så är det med det vi känner till i uppenbarelsen: det är tecken som Gud ger oss, verk som Gud har utfört. Ingenting kan vara mera upplysande än denna ofta upprepade situation: när Gud är närvarande, när han verkar i vårt liv, vårt samhälle eller vår grupp, när han griper in – då märker vi ingenting av det och känner ingenting särskilt. Det är först *efteråt*, när Gud har utfört sitt verk, som vi kan se tillbaka och säga, ”det var Gud som verkade” – det var han som förvandlade situationen och gick förbi som när Mose och Elia såg Gud bakifrån (2 Mos 33:18-23). De såg honom efter att han hade gått förbi. Gud tillfredsställer alltså inte vår intellektuella nyfikenhet i sin uppenbarelse och kan inte framställas utifrån sina ingrepp på vår kunskapsnivå. Han är sådan *i förhållande till* bestämda historiska omständigheter och personer. Det är därför som vi ser honom uppenbara sig på för varandra motsägande vis. Han är till exempel en åskgud som får bergen att smälta när han närmar sig jorden, men samtidigt är han för profeten Elia en ”outtryckligt stilla” fläkt som kommer efter alla katastrofer. Han är den Allsmäktige som väljer den totala maktlöshetens och dödens väg. Gud uppenbarar sig inte som ett föremål som man förevisar, utan som en som ingriper mitt i vårt liv och vår historia; och utifrån ingripandet kan vi inte ana väsendet.

* * *

Jag måste emellertid urskilja också ett annat plan i mitt sökande. Det är Pascals Gud, den som hjärtat känner. Bortom den intellektuella kunskapen finns utan tvivel den Gud som jag känner är närvarande i mitt liv, som verkar och som uppenbarar sig på en helt annan nivå än intellektet. Handlar det om mystik? Jag vet inte. Det jag med säkerhet vet är att ”det där” inte är en inbillning, en fantasiprodukt, en illusion eller något som bubblar upp ur djuppsykologin. Det är hjärtats Gud, men upplevd i den konkreta tillvaron och inte i extas. I min erfarenhet, för att nu hålla sig till den, rör det sig just inte om en ex-stasis – tvärtom! Denne Gud för mig inte ut ur mig själv. Han har själv trätt in i det liv som för tillfället är mitt och förändrat det – han förändrar det och ändrar dess inriktning. Han frambringar något som med säkerhet inte är jag, men som är vad jag till följd av hans ingripande kan bli. Gud begränsar sig naturligtvis inte till min gudsupplevelse – förvisso inte mer än han kan bevisas av den. Frossards formulering – ”Gud finns, jag har mött honom” – är bara dum. Jag tvivlar inte på Frossards upplevelse. Mötet ligger dock helt

utanför det som kan sägas och ger inga garantier, inga bevis – det visar ingenting. Man kan bara vittna om vad Skriften har gett oss, inte om ens egna upplevelser. Det är alltså möjligt att ha en existentiell relation, som samtidigt är helt omöjlig att förmedla. På samma gång vet vi ju – och däri ligger problemet – att denna Gud ”talar” och att vi fångas upp av Guds ”ord.” Om det finns ord borde det finnas kommunikation och följaktligen också en möjlighet att vidarebefordra detta ord till en annan. Tyvärr måste vi dock ifrågasätta den enkla självklarheten i detta.

Denna uppenbarelse hör i min uppfattning inte hemma i den mystiska kontemplerationen. Den motsvarar snarare något som många av oss är bekanta med: ett ord som plötsligt blir så sant att det hädanefter är fullkomligt omöjligt att ifrågasätta det. Den bländande upplevelsen är välbekant. Jag läser i Bibeln texter som jag redan har läst hundra gånger, som jag kan utantill och som utgör en del av min objektiva kunskap om Bibelns Gud. Plötsligt får det ord jag rent intellektuellt känner till en oväntad betydelse (och det har inte nödvändigtvis med aktuella omständigheter i mitt liv att göra och ger heller inte svar på någon fråga jag ställer mig). Det får en överväldigande kraft som gör att jag hädanefter måste betrakta det som sanning, en sanning som på en och samma gång är begriplig, irrationell och absolut säker. I detta ögonblick kan jag varken diskutera eller ifrågasätta – helt plötsligt befinner sig detta ord i centrum för mitt liv. Samtidigt är det omöjligt för mig att vidarebefordra denna upplevelse sådan som den är. Jag kan inte berätta hur denna bibeltext blev sanning för mig. Det går inte att bevisa eller garantera någonting. Jag vet förresten inte om det ingår i Guds plan att denna samma text skall bli till sanning för en annan. Det enda jag kan göra är att vittna om det som har hänt, vilket för en annan dock inte kommer att utgöra en förklaring av den Gud som så har uppenbarat sig.

Vad innebär då detta att Gud talar och rentav är Ord, om man inte kan förmedla ordet? Gud sägs tala i den mån det hebreiska ordet inte kan skiljas från akten i vilken det kallar fram, provocerar och bokstavligen skapar ”något nytt.” Därmed kommer vi ut ur talandets område, såsom det uppfattas i modern tid, och ordet begränsar sig inte längre till en diskurs – det innesluter det muntliga talet utan att själv tillhöra det. Detta garanterar ordets fulla frihet. Det kan inte underkastas en språkvetenskaplig analys och vi kan inte heller tillåta oss att tro att vi kan överföra detta ord till våra egna – att vi kan

höra det enligt diskursens lagar och följaktligen förmedla det i samma form. Den Gud jag tror på är inte en som, för att förenkla det, har viskat ord i örat på till exempel en profet som sedan bara upprepar dem med hög röst. Han är Ordet, ett skapande ord som ännu skapar (det vill säga frambringa nya situationer), men som inte sitter fånge i lingvistik och inte har något gemensamt med våra ord. Det mänskliga språket kan omgärda denna uppenbarelse på alla håll, men uttömmar den inte och beskriver den strängt taget inte. Ordet är termen som anger den Namnlöse.

Vi märker genast motsägelsen i detta. Den fördolde talar till mitt hjärta, övertygar mig och fångar upp mig i sin nya skapelse. I den mån jag kan tolka förstår jag denna nya födelses ord, men det är inte mina egna ord. Ordet ger uttryck för mig, men jag kan inte uttrycka det. Allt jag kan säga är vad Gud har gjort för mig. Inte vem han är och ännu mindre vad han är. Jag kan i efterhand se hur han har lett mig i livet, men jag kan av detta inte dra någon slutsats vare sig om hans väsen eller om vad han i framtiden kommer att göra. Jag ser tydligt att han ger en struktur åt det jag känner till och ändå själv inte tillhör någon av dessa strukturer – hans närvaro tvingar mig att träda ut ur mina egna kategorier. Det är inte fråga om att tala – jag kan inte tala; men om det är möjligt att direkt vittna om vad Gud gör i historien, och om han låter mig urskilja detta, då måste jag tala indirekt. Då måste jag tala genom myter, liknelser eller dikt. Jag blir tvungen att använda en dialektisk metod för att beskriva detta motsägelsefulla (och inte dumt exklusiva) sammanhang som uppenbarar sig för mig så som varande Gud. De sätt på vilka jag kan närma mig honom i språket är nödvändigtvis oräkneliga – jag kan aldrig säga att Gud är här (och att det är allt) eller att Gud är det här (och att det är allt). Hjärtats Gud kan inte framställas annat än genom liknelser och myter, aldrig på ett beskrivande eller intellektuellt vis. Om jag då framställer en liknelse, av vad eller vem är det då en liknelse? Av Gud som uppenbarar sig för mig i fullheten av mitt liv, han som är Jesu Kristi Gud, den Gud om vilken Jesus Kristus, genom att uppfylla lagen och profeterna, visar att han på något sätt är den relation som uppstår mellan varat, kärleken, livet, ordet och allt det som detta symboliserar – frihet, okändhet, närhet, makt, kommunikation och äkthet.

Dessa tre upplevelseplan som jag har försökt beskriva – Gud så som kyrkans tradition beskriver honom, Gud som jag försöker förstå och vars

uppenbarelse jag söker insikt i, samt Gud som mitt hjärta känner – täcker inte varandra och är inte identiska, men det finns ändå en klar relation mellan dem. Det är ju samme Gud som jag tillber, som öppnar sig för min otro och ställer mig frågan om mitt eget liv.

II.

Jag måste nu ta upp en annorlunda aspekt av min förståelse eller övertygelse. Det kommer dock inte att vara lätt, ty det kan uppstå alla möjliga slags missförstånd. Det rör sig om ett helt annat tillvägagångssätt än det föregående. Nu skall jag inte tala om vare sig ett försök att nå kännedom eller om en upplevelse, utan istället utgå från en situation. Det är inte min egen situation, utan den värld i vilken jag lever, detta tekniksamhälle, och det äventyr vi kollektivt deltar i. På vilket sätt är löftets Gud närvarande i denna historia (inte bara människans allmänna historia, utan vår tids), han vars många löften på en gång uppfylldes och förnyades i Kristus? Frågan är inte teologisk och abstrakt, utan existentiell. Det rör sig inte om ett politiskt problem (att Gud är närvarande via de fattiga och revolutionära till exempel), vilket jag anser vara mycket ytligt och mekaniskt (trots att det inte verkar så). Det handlar om en hypotes grundad på kunskapen om vårt tekniksamhälle, alltså den punkt i historiens förlopp som vi nu har nått fram till.

Den som är bekant med tekniksystemet kan inte annat än betrakta det som någonting alltomfattande. Det betyder för det första att det utgör en totalitet; för det andra att det täcker, förändrar och betingar alla sociala, politiska och intellektuella aspekter av människolivet, såväl mänskliga relationer som konstnärlig verksamhet, och förvandlar dem alla till någonting annat. För det tredje suger det åt sig, omformar och anammar allt som uppstår utanför det självt. Alla protester i tanke eller handling förvandlas till slut till tekniksystemets fördel och finner sin plats inom det. Tekniksystemet omfattar allt, kan inte undvikas och inte attackeras.

Om vi sålunda accepterar att försättas i en exklusivt horisontal relation (i enlighet med Feuerbach), både andligen och inom ”religionen”, får det ett antal allvarliga konsekvenser. Till att börja med finns det ingen referenspunkt utifrån vilken systemet kan bedömas. Man kan inte hänvisa till Jesus från Nasaret, eftersom han aldrig var annat än ett föredöme som passade i ett

traditionellt, icke-tekniskt samhälle – men det har över huvud taget *ingenting* att göra med det vi känner till. Han kan inte vara vare sig föredöme eller referenspunkt eller inspiration – inte någonting. Tekniksystemet utesluter i sin globalitet allt som kommer före det – det har blivit fullkomligt betydelselöst och daterat. Vad det som hör till vår tid beträffar tar tekniksystemet till sig allt som finns utanför för att göra det till en del av sig självt (något som till exempel åstadkommer en dramatisk situation i tredje världen, där många länder i detta återigen upplever ett sannskyldigt förslavande). Det kan inte finnas någon referens utåt och ännu mycket mindre något kristet liv eller kristen inställning. Om vi sedan behåller hypotesen om en ateistisk kristendom i bakhuvudet finns det som direkt konsekvens av den första punkten inte någon möjlighet att kritisera. Om man inte kan föreställa sig någon referenspunkt över huvud taget utanför systemet, kan man alltså inte få någon *överblick* av det från ett icke inneslutet perspektiv. Man kan då inte utgå först från denna överblick och sedan från ett annorlunda kriterium i sin kritik. Det är därför som de studier som jag kritiserar redan från början befinner sig inom systemet! Man kan varken ifrågasätta eller analysera – all kritik är omöjlig. För att kritik av det ena eller det andra slaget skall vara möjlig måste man kunna ställa sig utanför det som kritiseras (självkritik kommer ju från en utomstående tanke som finner sin väg in till en och tvingar en att ifrågasätta sig själv). Man måste ha något stöd för att kunna kritisera, en annan värdeskala och utomstående analytiska begrepp. En kirurg som avlägsnar en tumör och sålunda utför en ”kritik” kan inte vara ett med patienten. Tekniksystemet utesluter emellertid i sin globalitet alla andra värdeskalor och synvinklar och sätter dem helt ur spel. Genom att anamma i sig alla verktyg för analys och kritik skapar det ett klassiskt dilemma: antingen fungerar verktygen ifråga och då är de nödvändigtvis tekniska, deltar i tekniksystemet och stärker det genom sin kritik, eller så förblir de utanför och är därmed oanvändbara och värdelösa.

Den tredje konsekvensen, om vi nu fortsätter att räkna med att Gud (den översinnlige och så vidare) är död, är att världen hädanefter är utan öppning eller utgång, både nu och i sin historiska aspekt. Det finns ingen annan väg än den tekniska, det finns ingen möjlighet till ett annorlunda liv. Hippierörelsen är ett återkommande fenomen utan minsta betydelse. Världen kan inte öppnas inifrån mot någonting annat. Tekniken har lagt allt under sig och sluter sig långsamt. Den blir bokstavligen en motsvarighet till ödet, det oundvikliga och

förutbestämda. Dels kan ingenting få den att skifta inriktning, dels blir den total i allting, till och med i sina självmotsägelser (ty den bär inom sig tusen självmotsägelser som bara hjälper den vidare framåt). Detsamma gäller framtiden, där det inte finns det minsta hopp. Allt bestäms ju av tekniksystemet. Vad jag säger är inte att systemet fungerar väl, utan att det är det enda som finns. Det kan leda till en katastrof, men ingenting kan hindra det från att fungera. Det finns bara två möjligheter. Den ena är att systemet fungerar dåligt och ger upphov till kaos och oföreställbara förluster, eftersom allt då kommer att falla sönder – systemet är ju globalt. Den andra är att det fungerar väl och att det blir någonting i stil med den bästa av alla världar, men med lika katastrofala eller avgörande konsekvenser. Ty det som kommer till stånd är ju inte något slags konstgjort paradiset som kommer att fortsätta i lugn och ro i evighet, utan en sannskyldig entropi som i sin tur kommer att ge upphov till kaos. Dessa två möjligheter hänger tätt samman med tekniksystemets globalitet – det finns strängt taget ingenting annat att vänta sig i framtiden. Detta är följderna av en horisontal teologi.

Finns det fortfarande en mening med livet och historien? Finns det fortfarande hopp, en möjlighet för människan att fortsätta leva (faktum är att ett växande antal tänkare, strukturalistiska filosofer, lingvister och behaviorister glatt accepterar människans framtida utplånande; och däri är de helt i linje med tekniksystemet som de representerar)? Finns det ett slut som inte är självmord, en kärlek som inte har inlemmats i tekniken, en sanning som inte har något syfte inom systemet och åtminstone en passion för friheten, smaken och tanken och längtan efter den? Vi får lov att konstatera att det i så fall bara kan grunda sig på den Översinnlige. För att vara exakt: den Översinnlige så som han uppenbaras i kristendomen, det vill säga den Översinnlige som visar sig på ett sådant vis att han kan förstås och tas emot av människan. Den Översinnlige som uttrycker sig i Ordet, men inte är mindre översinnlig för det. En ren översinnlighet som förblir okännbar, ett föremål för negativ teologi, finns ju inte heller för människan. Skulle han rycka in vore det som den berömda *Deus ex machina*. Det som Jesus Kristus uppenbarar för oss är emellertid inte bara förebilden av Jesus från Nasaret, hans goda exempel eller hans ständiga närvaro bland de fattiga, utan just den Översinnlige som har kommit till oss. Är detta banal, klassisk teologi? Javisst! Men det finns ingen annan. Enbart den Översinnlige kan ge oss en referenspunkt, ett perspektiv och en kritikapparat, ty han befinner sig utanför och kan inte tas över av

tekniksystemet, hur omfattande det än är. Han är den ende som möjliggör en kritisk uppfattning av systemet. Endast han kan göra så att vi inte fångas i antingen teknikens dilemma eller i moraliska avväganden. Allt detta är naturligtvis inte garanterat eller på förhand givet. Det är inte en service. Vi kan inte vänta oss att det översinnliga ingriper på det analytiska planet. Det är förstås *vi* som måste göra någonting, men *han* är den som gör detta möjligt för oss, utan vilken ingen mänsklig handling i förhållande till det alltomfattande världssystemet är möjlig. Den Översinnlige är med andra ord på detta plan inte främst en *som gör* något, utan helt enkelt förutsättningen för att vi *skall kunna göra* något (fortfarande i förhållande till det alltomfattande världssystemet). Han är förutsättningen för att man över huvud taget skall kunna föreställa sig stå utanför tekniksammanhanget idag.

Man kan invända att den Gud som på angivet sätt är översinnlig, inte är särskilt annorlunda än naturens gudar på den tid då naturen var människans sammanhang. Även då krävdes det en gud som var översinnlig och gav människan en chans att bekämpa naturen, få en yttre referenspunkt utifrån vilken hon kunde ta ställning till den och uppleva en visshet om att hon kunde överleva och övervinna naturens fientliga värld.

Jag går gärna med på detta, och kan redan höra hur man triumferande förkunnar: er "Översinnlige" är alltså ren "religiositet" och har ingenting särskilt kristet över sig! Innan jag svarar på detta måste jag göra två iakttagelser. Den första är att den tekniska miljön är ett konstgjort system som är avsiktligt abstrakt. Den översinnlige Guden måste alltså medvetet förstås och bekännas som översinnlighet och som obestämt universell. Den andra är att tekniksystemet kräver människans anslutning, just därför att det är en mänsklig skapelse och har kommit från människans inre. Det utvecklar en metod av inre kontroll – människan har aldrig i historien varit så manipulerad inifrån. Till naturens värld anslöt hon sig på spontant och direkt vis, men nu sker anslutningen genom omvandlande teknik. Därmed kommer jämförelsen med naturens gamla gudar till korta. Det behövs en Översinnlig som *verkligen* är översinnlig och inte bara *uppfattas* som sådan av människan. Det behövs en Översinnlig som inte kommer från denna hjärna och detta hjärta, annars skulle han inte vara annat än ett återsken av själva tekniksystemet. Man kan säga att naturens gudar, som vissa också uppfattade som översinnliga, just var återspeglingsbilder av naturens värld. Jag påminner då om att Israels Gud på ett

ganska häpnadsväckande sätt inte var sådan. Han var verkligen annorlunda än de andra. Det är denne samme Gud som absolut inte stämmer överens med den tekniska miljön, därför att han är översinnlig. Därför att han inte har *framställts* av människans hjärta och sinne (även om han behövs och är nödvändig för att människan som sådan skall överleva) är han den ende som i dessa tider kan frälsa.

* * *

Det finns ytterligare ett tankeled. Jag nämnde att den Översinnlige självfallet också måste vara den som uppenbarar sig, låter sig kännas. Då står vi inte längre inför en Översinnlig som är en ”hypotes som har framställts av människan för att hon skall ha en yttre utgångspunkt som gör kritiken möjlig.” Denna kritik som upplevs som nödvändig, vilket skulle vara skälet till att människan skaffar sig vad som behövs för att utföra den, precis som en geometriker fastställer en punkt utifrån vilken han kan dra en exakt linje. Den Översinnlige är då en rent mänsklig hypotes. Redan vid slutet av det föregående stycket noterade vi dock att för att kunna spela en sådan roll kan den Översinnlige inte vara helt och hållet påhittad, en hypotes som försvinner så snart lösningen har upptäckts. Genom uppenbarelsen står vi nu inför en Översinnlig som verkar och alltså *är* i sig själv – hur skulle det egentligen kunna vara annorlunda? Att han uppenbarar sig innebär emellertid att denna värld, hur sluten den än är, aldrig riktigt kan stängas – den kan inte fullkomnas eller avslutas inom ramen för ett totalt system. Detta tekniska samhälle befinner sig i samma situation som Babel: också där byggde man en stad som skulle omfatta allt i mänskligheten (även dess gudar), en universell stad där det översinnliga inte fick finnas med. Babels murar avsåg att stänga ute denne Gud, som kanske kunde få komma in genom någon port... Men just därför att han är en Gud som uppenbarar sig säger han: ”Låt oss stiga ned...” Och då exploderar Babel. Öppningen kommer utifrån. Så är det också med oss när vi *nolens volens* bara fortsätter att finjustera, utveckla och förbättra tekniksystemet och sålunda stänga till det system som håller oss fångna. Vi lyckas inte göra någon öppning inifrån, men den som ingen kan ta över låter oss höra betryggande ord: ”Låt oss stiga ned...”

När vi hör detta ord och tror på Jesu Kristi Gud, som är översinnlig, Fader och redan kommen, kan vi nära ett hopp. Vi kan leva i hopp, hurdan den värld vi

lever i än är. Det finns alltid möjligheten av en öppning. Det går att ta emot, upptäcka och skänka en mening åt allt. Det är möjligt att forma en historia, en som inte är teknikens historia eller historien om människans plats i tekniken. En historia som inte längre är mekanisk och nödvändig, utan tvärtom kan uppträffa, och som inte slutar med en katastrof, av vilket slag det nu blir. Om det finns en översinnlighet som verkligen kan komma och kasta omkull allting, kan människan fortfarande skriva sin egen historia utan att vara helt definierad och ledd av ett i förväg bestämt öde. Men detta är den *enda* garantin, det *enda* möjligheten.

Här måste vi svara på en sista invändning. Är inte detta på nytt *Deus ex machina* som kommer utifrån för att ordna allt? Är det inte nödlösningens Gud som vi har förlagt till det översinnliga, därför att vi inte klarar av våra egna problem och lämnar dem till honom istället? Det är frestande att se en parallell mellan de två, men dessvärre omöjligt. Först och främst måste vi inse att *alla* former av teologi som förutsätter Gud inom denna värld är former av ideologisk konformism till vår världs sociologi. Varför vill man utesluta Gud Fader, den Översinnlige, den Oföreställbare, Skaparen, han som kan ingripa med under och tecken? Varför vill man göra sig av med den vertikala inriktningen? Enbart (och jag menar *enbart*, alltså att det inte finns något annat skäl eller någon annan grund) därför att tekniksystemet övertygar oss om att det inte finns någonting bortom det självt.

Detta borde leda oss till en annan fråga som inte ligger långt från ämnet ”teknik och teologi”, nämligen vilken teologins ställning, roll och uppgift är i ett tekniksamhälle. Jag har vidrört den i flera av mina böcker (till exempel *les nouveaux possédés*), men det skulle vara bra att göra en systematisk studie av det. Man skulle då upptäcka att den moderna teologin är en trogen återspeglning av tekniken, en produkt av den som är menad till att hjälpa denna att fullkomnas och helt och hållet sluta sig om sig själv. Icke-konformism innebär idag att förkunna en som är översinnlig i förhållande till tekniken. ”Anpassa er inte efter denna världen” – det är det som gäller idag.

Det finns dock ännu ett steg att ta. Den Översinnlige är inte en *Deus ex machina* eller en nödlösning, ty vi vet att han uppenbarar sig – det vill säga att han visar sig av sig självt, genom en fri och otvungen handling som för oss är oviss och inte svarar mot någon nödvändighet. Med andra ord: även om vi

helt och hållet tror på denna översinnlighet har vi inga garantier. Det finns ingen mekanism. Det finns ingen automatisk befrielseprocess. Han *kan* ingripa. Å andra sidan är det som vi känner till om honom i Jesus Kristus, att han älskar sin skapelse och människan och att han kommer för att befria och rädda. Vi *tror* alltså att han kommer att ingripa och vi *lever* i det hoppet; vi leds till att själva *handla* i denna *kärlek*. Det är just detta det rör sig om: att vi själva gör någonting. De räcker absolut inte med att vara övertygade om en översinnlighet som inte är annat än illusion och subjektivitet. Trons subjektivitet räcker i detta fall inte till och kan inte ersätta den Översinnliges objektivitet. Jag skall inte gå in på debatten mellan Bultmann och Barth. Filosofiskt sett har den ingen ände, och vi ägnar oss inte åt filosofi här. Jag vill bara citera vad Marx sade när han grälade med de unga hegelianerna:

När de säger att revolutionens idé är revolutionen, och när de angriper privatägandet på ett filosofiskt plan och tror att allt därmed är gjort, då har de bara gjort sig en *uppfattning* om revolutionen och förintat en *uppfattning* om privatägandet. Samtidigt förblir den ekonomisk-juridiska situationen densamma beträffande privatägandet och de förtrycktas omständigheter har inte förändrats.

Vi står inte heller inför ett rent subjektivt fenomen som sätter oss ifråga. Tekniksystemet är fruktansvärt objektivt och verkligt och befinner sig utanför oss. Det är det som vi måste antingen behärska eller bekämpa, allt efter omständigheterna – inte uppfattningen vi har av det eller intrycket vi får av det, eller något i det som irriterar oss på ett individuellt plan. En Översinnlig reducerad till min subjektiva tros mått och en uppstånden Jesus som bara finns i lärjungarnas hjärtan och sedan i våra ger mig kanske lust att göra det, men jag kommer inte att kunna. Jag kommer att få ett intryck av att ha befriats, inget mer. *I detta fall* (jag sträcker mig inte längre än så) handlar det om en Översinnlig som ingriper objektivt, effektivt och av sig själv. Det rör sig dock aldrig om annat än en ren möjlighet – ingenting tvingar honom att göra det. När vi läser bibelberättelsen om början på befrielsen av Israels folk från Egypten ser vi ju att Gud tiger under århundraden, mellan Josef och Mose. Under flera generationer grät, ropade och led det folk han hade utvalt, utan att förstå varför Gud inte kom. Och så mindes Gud en dag. En dag vände han sig till Israel. En dag – och vi vet inte varför.

Det finns alltså ingen historisk visshet och ingenting mekaniskt i detta beslut. Vi är helt utlämnade till våra problem och våra strider. Men tron ger oss livskraft, därför att allt inte är över – tron på den frie Gudens möjliga beslut, tron som grundar sig på vad vi vet om hans löftens uppfyllande och hans verkliga närvaro i Jesus Kristus (en närvaro utan vilken denne inte vore annat än ett intressant exempel på ett visst människoideal). Allt är inte över. Inte därför att tekniksystemet ännu inte helt har slutit sig eller för att jag fortfarande kan göra något. Nej! Man kan förkunna: allt är inte över, ty den Översinnlige kan fortfarande ingripa! I detta utrymme, i det spelrum som finns mellan pusselbitarna, kan *jag* också få plats som levande person. På så vis skapar den Översinnlige nytt redan nu, mitt i tekniksamhället, och detta nya är det verksamma hopp som han väcker. Det är verkligen en skapelseakt som kommer utifrån. Det är inte ett spontant, naturligt resultat av min trosuppfattning och min ideologi.

Slutligen måste vi konstatera att för dem som inte accepterar denne Översinnlige som den yttersta verkligheten bortom vår kunskap och erfarenhet finns det ingen annan framtid än teknikens mål, i ordets alla bemärkelser, och människans slut, i den enda bemärkelsen förintelse.

Jacques Ellul